

Дабіжа Л. П. Використання синтезу мистецтв у навчанні та вихованні школярів / Л. П. Дабіжа // Наукові записки вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. – Серія «Педагогіка і психологія». – Вип. 17. – Вінниця, 2006. С. 28-31.

Автор

Дабіжа Л. П.

Дабиха Л. П.

Dabizha L.P.

Назва

Використання синтезу мистецтв у навчанні та вихованні школярів.

Использование синтеза искусств в обучении и воспитании школьников.

The use of arts' synthesis in the education and upbringing of students.

Ключові слова

інтеграція, синтез мистецтв, поліхудожній розвиток, сприймання художнього твору.

интеграция, синтез искусств, полихудожественное развитие, восприятие художественного произведения.

integration, synthesis of arts, semi-artistic development, perception of an art piece.

Анотації

В статті йде мова про значення комплексного підходу до вивчення предметів художнього циклу в початковій школі, розглядаються актуальні проблеми використання суміжних мистецтв у навчанні і вихованні молодших школярів.

В статье идет речь о значении комплексного подхода к изучению предметов художественного цикла в начальной школе, рассматриваются актуальные проблемы использования смежных искусств в обучении и воспитании младших школьников.

The article analyzes importance of a comprehensive approach to the study of art cycle subjects in the elementary school; it discusses topical problems of using related arts

in the education and upbringing of younger students.

Постановка проблеми. Серед багатьох предметів, що вивчаються у загальноосвітній школі, чи не найвищий виховний потенціал належить мистецьким з притаманним їм впливом на свідомість особистості, на її інтелектуальну та емоційну сферу. Адже мистецтво - це своєрідний камертон цивілізації, універсальний спосіб мислення, здатний синтезувати істину, добро й красу, формувати людину-творця. Мистецтво, як відомо, стимулює не тільки загальноестетичний розвиток, а й творчі здібності, мислення, здатність до художнього самовираження, рефлексії. Відомо, що жоден з видів мистецтва, взятий окремо, не здатний розв'язати всю сукупність задач виховання і всебічного розвитку особистості, хоч кожен з них бере участь у розв'язанні цих завдань, маючи у ньому свою конкретну ціль. Лише інтегративне поєднання окремих мистецтв може розвинути багатство людських потенцій, зробити особистість дійсно багатогранною. Ще Аристотель вважав, що у виховному процесі необхідно впливати на молодь мистецтвами усіх видів: за допомогою барв і образів, слова і голосу, гармонії і звуку. З огляду на це, у сучасній педагогічній науці та практиці все пильніша увага приділяється використанню інтеграції суміжних мистецтв у ефективному вирішенні завдань виховання підростаючого покоління.

Аналіз попередніх досліджень. Поняття "інтеграція" було впроваджене в науку у 1857 році англійським вченим Г.Спенсером, і означало механічне об'єднання чи комбінацію роз'єднаних елементів. В педагогічній науці воно трактується по-різному: С.І. Архангельський звертає увагу на взаємозв'язок змісту, методів і видів навчання, Г.І. Батуріна розуміє під інтеграцією створення цілісного навчально-виховного процесу та науково-обґрунтованої системи цілеспрямованого управління процесом формування особистості, І.Д. Зверев основною ознакою інтеграції вважає цілісність системи навчання тощо.

У педагогіці мистецтва під інтеграцією розуміють взаємодію різних видів мистецтва, при якій на розкриття художнього образу одночасно «працюють» засоби художньої виразності кожного з них. На практиці це відбувається через використання художніх комплексів, які об'єднують твори різних видів мистецтва, що близькі за темою та настроєм, і допомагають зрозуміти художньо-образну структуру один одного.

Останнім часом у педагогічній науці інтенсивно розробляються питання, пов'язані зі сприйманням різних видів мистецтв, синтезу мистецтв, поліхудожнього розвитку учнів (Б. Юсов, Г. Падалка, О. Щолокова, Л. Масол, Л. Предтеченська та ін.). Роль інтегративної взаємодії мистецтв, як важливого чинника ефективності педагогічного впливу, вивчають сучасні дослідники Г. Шевченко, Г. Падалка, Б. Лихачов, Н. Оніщенко та ін. Однак, аналіз шкільної практики свідчить, що такий підхід до використання різних видів мистецтва у навчально-виховному процесі початкової школи залишається, на жаль, епізодичним явищем.

Мета статті. З огляду на важливість проблеми, ми ставили за мету проаналізувати комплексність природи мистецтва, розглянути варіанти інтеграції різних видів мистецтва у навчанні та вихованні молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Світ мистецтва репрезентований у програмах початкової школи трьома його видами - літературою, музикою, образотворчим мистецтвом. Такий вибір виправданий і аргументований. Ці види мистецтва мають багату історію розвитку, величезну кількість пам'яток неперехідної естетичної цінності. Вони з найбільшою силою втілили історичний шлях розвитку людства, максимально розкрили специфіку мистецтва, закони художньої творчості. Крім того, образотворче мистецтво, музика, література, втілюючи особливості художньо-зорового, слухового синтетичного відображення дійсності, лежать в основі багатьох інших видів мистецтва. Також важливою є їх роль у духовному житті людини, що визначається синтезом трьох головних сфер психіки – раціональної, емоційно-почуттєвої й вольової.

Література найповніше і найглибше втілює життя думки людини, музика - життя її почуттів і переживань, образотворче мистецтво - зміст уявлень людини про світ у тій формі, яку дає їй реальне почуттєве сприйняття дійсності. Тим самим музика, література і образотворче мистецтво всебічно і повно охоплюють духовне життя людини, а їх різні поєднання дають змогу передати взаємозв'язок процесів, що в ньому відбуваються. Тому практичний досвід роботи підкаже вчителю, що займатися лише одним видом мистецтва у чистому вигляді він довго не зможе, тому що взаємозв'язки видів мистецтва примусять його пов'язати поезію з музикою та живописом, музику з театром, драматизацією, образотворчу діяльність

з книгою та ін. Таким чином, сучасний учитель повинен бути озброєним естетичними знаннями глибоко і різнобічно. Дуже добре, якщо він достатньо професійно знає один із видів мистецтва, але йому просто необхідно шляхом самоосвіти познайомитися й з іншими.

Зрозуміло, що наявність трьох художніх предметів у шкільному курсі має відбиватися й на методиці їх викладання. На уроках слід усвідомлено, цілеспрямовано й послідовно проводити думку про те, що ці предмети є трьома гранями єдиного процесу осягнення світу мистецтва. Взаємозв'язок у викладанні мистецтв розширить кругозір школярів, дасть можливість глибше відчувати й зрозуміти життя, відтворене у художніх творах. При цьому учителю слід пам'ятати, що інтеграція видів мистецтв виключає їх механічне поєднання. Ефективність звернення до різних видів мистецтва у навчально-виховному процесі полягає не в кількості різних мистецьких творів, а в доцільності їх використання для заглиблення в художній світ конкретного твору мистецтва.

Інтеграція різних видів мистецтва у навчальному процесі початкової школи це не просто додаткове залучення на уроки одного виду мистецтва матеріалу іншого, або ілюстрування одного виду мистецтва іншим. Йдеться про те, що кожен вид мистецтва - неповторна художня цінність, що має свої специфічні особливості й своєрідний вплив на особистість школяра. На жаль, предмети художнього циклу в школі існують поки що відокремлено. Художньо-естетичний досвід учнів, набутий, наприклад, на уроках читання, часто не використовується при сприйманні музики або творів живопису. Таке становище, зрозуміло, суперечить комплексній природі мистецтва, принципу цілісності естетичного сприймання. Одним із перших кроків, які допоможуть виправити цю ситуацію, є встановлення та реалізація вчителем міжпредметних зв'язків при викладанні предметів мистецького циклу. Це дасть можливість сформувати в учнів цілісну систему знань про мистецтво. Також важливою педагогічною умовою художнього виховання школярів є реалізація на цих уроках таких пізнавальних завдань, які вимагають від учнів загальноестетичної орієнтації у засобах створення художнього образу.

Єдність предмета мистецтва (естетичне осягнення цілісного світу людини) нерідко ототожнюється вчителями з єдністю образного змісту різних видів

мистецтва. При цьому специфіка окремих мистецтв помилково зводиться лише до відмінностей матеріалу, тобто форми. Специфіку музики, наприклад, шукають у звуках, літератури - у слові тощо. Художній зміст твору, єдність змісту і форми, що зумовлені можливостями конкретного виду мистецтва у відображенні дійсності, не беруться до уваги. Зазначимо, що як пошуки "абсолютної" мови мистецтва, так і стирання між ними меж ведуть або до розриву всіх зв'язків між окремими видами мистецтва, або до нівелювання художньої образності, неуваги до тих можливостей, які є у слові, зображенні, звуці.

Сприймання молодшими школярами творів, що належать до різних видів мистецтва, має свою специфіку, яку повинен враховувати вчитель. Як відомо, літературний твір складається з кількох планів (це стосується як змісту, так і форми). Одні з них лежать на поверхні й сприймаються одразу (сюжет, фабула), інші знаходяться на глибині й вимагають їх осмислення (ідея, композиція). Якщо учень сприймає у творі лише те, що лежить на поверхні, то сила естетичного впливу цього твору на нього буде незначною. У кращому випадку сприйметься мораль або життєвий факт, який без осмислення і співпереживання так і залишиться лише фактом. Щоб учні бачили за зовнішніми планами глибинні, необхідно активізувати їхнє образне мислення, здатність до асоціації і аналогії. Так, наприклад, при читанні літературного твору інтерес молодших школярів зосереджується в основному на описі подій, вчинків героїв, а внутрішній світ, переживання й думки героїв мало цікавлять дітей. Вчитель повинен звернути увагу учнів (запитаннями, коментарями, повторним читанням окремих уривків тощо) на ті елементи літературного образу, які б збагатили їхні уявлення про героїв твору, викликали відповідне естетичне ставлення. І на допомогу тут можуть прийти твори образотворчого та музичного мистецтва, що близькі за характером, настроєм, емоційним забарвленням.

При ознайомленні молодших школярів з творами образотворчого мистецтва властивою для дітей є динаміка сприймання, схильність до фантазування з приводу картин. При сприйманні учнями творів живопису постійно діють два структурних елементи цього процесу. По-перше, це цілісне охоплення твору, яке набуває характеру загального фону сприймання. По-друге, вибіркоче сприймання,

підказане значною мірою сюжетом і композицією картини. Об'єднати ці дві складові у глибинне проникнення дитини в художній образ допоможуть відповідні музичні та літературні твори, засоби художньої виразності яких підсилюють емоційність сприймання, дають можливість маленькому глядачеві «переступити через раму» картини, відчутти себе учасником зображеного.

На уроках музики здебільшого суміжні види мистецтв можуть залучатися до аналізу музичних творів за тематичною і жанровою подібністю. При цьому завжди треба ставити конкретне педагогічне завдання. Слід остерігатися, щоб інформація, яку почують учні, стала заміником їх спілкування із творами мистецтв, щоб художні образи не анатомувалися і не схематизувалися, бо це призводить до втрати художнього впливу на дітей.

Існує чимало спільних для всіх видів мистецтва тем, наприклад: "Пори року", "Казка у мистецтві", "Рідний край" та багато інших. Спільність елементів художньої мови (ритм, композиція, жанр тощо), зумовлює акцентування інших аспектів порівняння та інтеграції елементів (мелодія-лінія, звук-колір тощо), виділення загальних або споріднених для різних видів мистецтв факторів і явищ, понять і термінів. Наприклад, урок на тему "Пори року", на якому діти знайомляться з живописним твором "Блакитна весна" В.Бакшеєва, можна почати з читання вірша П.Глібова "Веснянка" та слухання аудіозапису народних веснянок. Під час бесіди з дітьми з'ясовується, який настрій викликав вірш, якими кольорами його можна передати у малюнках, пропонується знайти на фортепіано звукові сполучення, які б нагадували ці малюнки, настрій прочитаного вірша. В результаті такої роботи діти приходять до висновку, що втілення радісного настрою – загальна ідея цих творів, що належать до різних видів мистецтва. Кожен з них виражає її за допомогою специфічних засобів: в поезії – це дієслівні конструкції, метафори, що відображають рух ("Весна прийшла", "все ожило"); в музиці – танцювальний ритм, радісне співпереживання того, що відбувається у природі; в образотворчому мистецтві – світлі, прозорі, теплі барви, присутність відчуття радості, захопленості, милування навколишньою красою.

Висновки. Отже, саме через таке ознайомлення дітей з творами живопису в супроводі прекрасної музики, поетичного слова, яскравої дії можна викликати у

дитини сильний емоційний відгук – подив, захоплення, піднесення, що реалізується в наступному прояві – мистецькій творчості дитини. Таке комплексне використання суміжних мистецтв сприяє формуванню в учнів певної системи мистецьких знань, усвідомленню художніх закономірностей, розвитку художніх смаків, інтересів тощо.

Підсумовуючи сказане, згадаємо слова відомого педагога сучасності Ш.О.Амонашвілі: “Всі твори мистецтва (музика, малювання, література, драматизація) складають гілки одного дерева. І якщо я хочу дати дітям повноцінну художню освіту, виховати у них естетичні почуття, то я повинен допомагати їм побачити це дерево з його кроною, допомагати наблизитись до його вершини” [1;141].

Використані джерела

1. Амонашвили Ш.А. В школу - с шести лет. - М.,1986. – 176 с.
2. Барабаш Ю.Я. Комплексное изучение искусства: Актуальные вопросы методологии современного искусствознания. – М., - 1983. – 158 с.
3. Лихачев Б.Т. Теория эстетического воспитания школьников. – М.: Просвещение, 1985. – 176 с.
4. Шевченко Г.П. Эстетическое воспитание в школе. – К.: Рад. школа, 1985. – 148 с.
5. Юсов Б.П. Изобразительное искусство в начальной школе. – Минск, 1986.– 180 с.
6. Масол Л. Виховний потенціал мистецтва – джерело освітніх іновацій // Мистецтво та освіта. – 2001. - № 1. – С. 2-5.